O‘ZBEKISTONDA AGROSANOAT MAJMUASINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Ubaydullayeva Nozima Abbosbek qizi
Namangan davlat universiteti
Email: nozimakhon.04@gmail.com
Orcid: 0009-0000-1479-2780

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston agrosanoat majmuasini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligi, qishloq xo‘jaligi va sanoat integratsiyasining ahamiyati, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish hamda qayta ishlash sanoatini rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Agrosanoat majmuasining oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash, eksport salohiyatini oshirish, qishloq joylarda bandlikni kengaytirish va hududlarning barqaror rivojlanishidagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida agrosanoat majmuasini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: agrosanoat majmuasi, qishloq xo‘jaligi, oziq-ovqat xavfsizligi, qayta ishlash sanoati, investitsiya, eksport, innovatsiya, iqtisodiy samaradorlik, kooperatsiya, logistika.

Abstract. This article analyzes the economic efficiency of developing the agro-industrial complex in Uzbekistan. It examines the role of agricultural modernization, food processing industries, investment, innovation, and export in ensuring sustainable economic growth. The study also presents recommendations for improving the agro-industrial sector based on international experience.

Keywords: agro-industrial complex, agriculture, food security, processing industry, investment, export, innovation, economic efficiency, logistics.

Аннотация. В статье исследуются вопросы экономической эффективности развития агропромышленного комплекса Узбекистана. Рассмотрены развитие

сельского хозяйства, перерабатывающей промышленности, инвестиционной деятельности, инноваций и экспортного потенциала. Предложены научно-практические рекомендации по дальнейшему развитию агропромышленного комплекса.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, сельское хозяйство, продовольственная безопасность, перерабатывающая промышленность, инвестиции, экспорт, инновации, экономическая эффективность.

Kirish. Agrosanoat majmuasi mamlakat iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri bo‘lib, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash, qishloq aholisi bandligini oshirish, sanoatni xomashyo bilan ta’minlash hamda eksport salohiyatini kengaytirishda muhim o‘rin egallaydi. Qishloq xo‘jaligi va qayta ishlash sanoatining uzviy rivojlanishi iqtisodiyotning barqaror o‘sishini ta’minlovchi asosiy omillardan biridir.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish, suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish, intensiv bog‘dorchilik va issiqxona xo‘jaliklarini rivojlantirish, meva-sabzavot mahsulotlarini chuqur qayta ishlash hamda eksport geografiyasini kengaytirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Biroq agrosanoat majmuasida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, qayta ishlash korxonalari sonining ayrim hududlarda yetarli emasligi, logistika tizimidagi kamchiliklar, saqlash infratuzilmasining rivojlanmaganligi va innovatsion texnologiyalarni joriy etish sur’atlarining pastligi tarmoq samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda agrosanoat majmuasini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini baholash, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti – O‘zbekiston agrosanoat majmuasi va uning tarkibiy tarmoqlari.

Tadqiqot predmeti – agrosanoat majmuasini rivojlantirish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar hamda ularning samaradorligini oshirish mexanizmlaridir.

Adabiyotlar sharhi. Agrosanoat majmuasi iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri bo‘lib, qishloq xo‘jaligi, oziq-ovqat sanoati, logistika va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining o‘zaro integratsiyasini ta’minlaydi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda agrologistika tizimini rivojlantirish tarmoqning iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Mazkur yo‘nalish bo‘yicha Theodore W. Schultz, Michael Porter, John W. Mellor, Derek Byerlee va Uma Lele kabi olimlarning ilmiy ishlari muhim ahamiyatga ega. T. Schultz qishloq xo‘jaligida inson kapitaliga investitsiya kiritish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishini ilmiy asoslagan. J. Mellor agrar sohaning iqtisodiy o‘sishdagi o‘rni va sanoat bilan integratsiyasi masalalarini keng yoritgan. M. Porter esa agrosanoat klasterlarini shakllantirish orqali hududlarning raqobatbardoshligini oshirish mumkinligini ta’kidlagan.

FAO, Jahon banki, IFAD, OECD va Osiyo taraqqiyot bankining hisobotlarida agrosanoat majmuasini rivojlantirish oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash, eksportni kengaytirish va qishloq aholisi daromadlarini oshirishning muhim omili sifatida baholanadi. Ushbu tashkilotlar qishloq xo‘jaligida raqamli texnologiyalarni joriy etish, suv resurslaridan samarali foydalanish va mahsulotlarni chuqur qayta ishlashni ustuvor yo‘nalish sifatida tavsiya etadi.

O‘zbekistonda ham qishloq xo‘jaligini isloh qilish, fermer xo‘jaliklarini qo‘llab-quvvatlash, agroklasterlarni rivojlantirish, eksportbop mahsulotlar yetishtirish va qayta ishlash sanoatini kengaytirish bo‘yicha tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq ayrim hududlarda logistika infratuzilmasining yetarli emasligi, saqlash omborlari

quvvatining cheklanganligi, mahsulotlarni qayta ishlash darajasining pastligi va innovatsion texnologiyalarning yetarli darajada joriy etilmagani agrosanoat majmuasining rivojlanishini cheklab kelmoqda.

Shu sababli mazkur maqolada agrosanoat majmuasining iqtisodiy samaradorligi zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida tahlil qilinib, O‘zbekiston sharoitiga mos amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda O‘zbekistonda agrosanoat majmuasini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini baholash maqsadida zamonaviy ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy asosini agrar iqtisodiyot, oziq-ovqat xavfsizligi, hududiy rivojlanish va investitsiya siyosati bo‘yicha mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Axborot bazasi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, Qishloq xo‘jaligi vazirligi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, FAO, IFAD, Jahon banki, OECD va Osiyo taraqqiyot bankining rasmiy statistik ma’lumotlari hamda tahliliy hisobotlaridan foydalanildi.

Tadqiqot davomida statistik tahlil usuli orqali qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, qayta ishlash sanoati ko‘rsatkichlari, eksport hajmi va investitsiyalar o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida O‘zbekiston tajribasi rivojlangan agrar davlatlar amaliyoti bilan solishtirildi.

Bundan tashqari, analiz va sintez, induksiya va deduksiya, tizimli yondashuv, iqtisodiy taqqoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Mazkur metodlar agrosanoat majmuasining rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash, mavjud muammolarni baholash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi.

Qo‘llanilgan metodologiya tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta’minlash, agrosanoat majmuasini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini chuqur tahlil qilish va istiqbolli rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari va tahlili. Agrosanoat majmuasi O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri hisoblanib, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash, eksport salohiyatini oshirish hamda qishloq joylarda aholi bandligini ta’minlashda muhim o‘rin egallaydi. So‘nggi yillarda agrar sohani isloh qilish, yer va suv resurslaridan samarali foydalanish, agroklasterlar faoliyatini rivojlantirish hamda qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Davlat tomonidan fermer va dehqon xo‘jaliklarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, zamonaviy qishloq xo‘jaligi texnikalarini xarid qilish uchun imtiyozli kreditlar ajratilishi hamda investitsiya loyihalarining amalga oshirilishi natijasida tarmoqda ishlab chiqarish hajmi ortib bormoqda. Ayniqsa, meva-sabzavotchilik, bog‘dorchilik, uzumchilik, chorvachilik va parrandachilik yo‘nalishlarida yuqori iqtisodiy natijalarga erishilmoqda.

Shu bilan birga, ayrim hududlarda mahsulotlarni saqlash va qayta ishlash quvvatlarining yetarli emasligi, logistika tizimidagi kamchiliklar, suv resurslaridan foydalanish samaradorligining pastligi hamda zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish darajasining yetarli emasligi tarmoq rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Agrosanoat majmuasini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotiga ko‘p qirrali ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Avvalo, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash orqali mahsulotlarning qo‘shimcha qiymati ortadi, bu esa korxonalar daromadining ko‘payishiga va davlat byudjetiga tushumlarning oshishiga xizmat qiladi.

Agrosanoat majmuasida zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash mehnat unumdorligini oshiradi, ishlab chiqarish tannarxini pasaytiradi hamda mahsulot sifatini yaxshilaydi. Natijada ichki bozorda raqobatbardosh mahsulotlar ulushi ortadi va eksport hajmi kengayadi.

Tarmoqning rivojlanishi qishloq joylarda yangi ish o‘rinlarini yaratishga, aholi daromadlarini oshirishga va kambag‘allikni qisqartirishga xizmat qiladi. Bundan

tashqari, agrosanoat majmuasining rivojlanishi transport, logistika, qadoqlash, saqlash va savdo xizmatlari kabi boshqa iqtisodiyot tarmoqlarining ham rivojlanishiga turtki beradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, agrosanoat majmuasining rivojlanishida ayrim tizimli muammolar mavjud. Xususan, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash korxonalari sonining ayrim hududlarda kamligi sababli yetishtirilgan mahsulotlarning bir qismi xomashyo ko‘rinishida sotilmoqda. Bu esa yuqori qo‘shimcha qiymat yaratish imkoniyatlarini cheklaydi.

Bundan tashqari, sovutish omborlari va logistika markazlarining yetishmasligi mahsulotlarni uzoq muddat saqlash va eksport qilish imkoniyatlarini kamaytiradi. Ayrim hududlarda suv taqchilligi hamda eskirgan sug‘orish tizimlari qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Shuningdek, innovatsion agrotexnologiyalarni joriy etish darajasi barcha hududlarda bir xil emas. Fermer xo‘jaliklarining zamonaviy texnika va uskunalarni xarid qilish imkoniyatlari cheklanganligi ishlab chiqarish samaradorligining oshishiga to‘sqinlik qilmoqda.

Kelgusida agrosanoat majmuasini rivojlantirish uchun suvni tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish, raqamli qishloq xo‘jaligi tizimlarini rivojlantirish va agroklasterlar faoliyatini yanada takomillashtirish zarur.

Mahsulotlarni chuqur qayta ishlash korxonalarini ko‘paytirish, zamonaviy logistika markazlari va sovutish omborlarini tashkil etish eksport hajmini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ekologik toza va organik mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish xalqaro bozorlarda O‘zbekiston mahsulotlarining raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Ilmiy-tadqiqot institutlari, oliy ta’lim muassasalari va agrosanoat korxonalari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqarishga tezroq joriy etish imkonini beradi. Fermerlar va tadbirkorlarning

malakasini oshirish, zamonaviy boshqaruv usullarini qo‘llash ham tarmoq samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, agrosanoat majmuasini kompleks rivojlantirish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror o‘sishini ta’minlash, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, eksport salohiyatini oshirish va qishloq hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, agrosanoat majmuasini rivojlantirish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror o‘sishini ta’minlash, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash va eksport salohiyatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish va logistika infratuzilmasini rivojlantirish tarmoqning iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, agrosanoat majmuasida agroklasterlar faoliyatini kengaytirish, suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy saqlash omborlari va logistika markazlarini tashkil etish mahsulotlarning yo‘qotilishini kamaytiradi hamda eksport hajmini oshiradi. Bu esa fermer xo‘jaliklari daromadlarini ko‘paytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va qishloq aholisi turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, mahsulotlarni chuqur qayta ishlash korxonalari sonining ayrim hududlarda yetarli emasligi, suv resurslaridan foydalanish samaradorligining pastligi, innovatsion texnologiyalarni joriy etish darajasining cheklanganligi va logistika tizimidagi kamchiliklar tarmoq rivojlanishini sekinlashtirayotgan asosiy omillar hisoblanadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, investitsiyalarni faol jalb etish, ilmiy-tadqiqot natijalarini amaliyotga keng tatbiq etish hamda raqamli qishloq xo‘jaligi texnologiyalarini rivojlantirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, agrosanoat majmuasini modernizatsiya qilish va innovatsion rivojlantirish O‘zbekistonning uzoq muddatli iqtisodiy taraqqiyoti, oziq-ovqat xavfsizligi, eksport salohiyati va hududlarning barqaror rivojlanishini ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar agrar siyosatni takomillashtirish va agrosanoat majmuasi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Schultz T. W. Transforming Traditional Agriculture. New Haven: Yale University Press, 1964.
2. Mellor J. W. The Economics of Agricultural Development. Ithaca: Cornell University Press, 1966.
3. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.
4. Byerlee D., de Janvry A., Sadoulet E. Agriculture for Development: Toward a New Paradigm // Annual Review of Resource Economics. 2009. Vol. 1. P. 15–31.
5. FAO. The State of Food and Agriculture 2024. Rome: Food and Agriculture Organization, 2024.
6. World Bank. World Development Report 2024. Washington, D.C.: World Bank, 2024.
7. IFAD. Rural Development Report 2023. Rome: International Fund for Agricultural Development, 2023.
8. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2024. Paris: OECD Publishing, 2024.
9. Asian Development Bank. Asian Development Outlook 2024. Manila: Asian Development Bank, 2024.
10. United Nations. The Sustainable Development Goals Report 2024. New York: United Nations, 2024.

11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.
13. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi. Qishloq xo‘jaligi sohasining yillik hisoboti. Toshkent, 2024.
14. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanish ko‘rsatkichlari. Toshkent, 2024.
15. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Qishloq xo‘jaligi statistik to‘plami. Toshkent, 2024.
16. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati. Toshkent, 2024.
17. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. Investitsiya faoliyati bo‘yicha yillik hisobot. Toshkent, 2024.
18. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Ilm-fan va innovatsion rivojlanish hisoboti. Toshkent, 2024.
19. FAO. The State of Agricultural Commodity Markets 2024. Rome: FAO, 2024.
20. World Trade Organization. World Trade Statistical Review 2024. Geneva: WTO, 2024.
21. Asian Infrastructure Investment Bank. Infrastructure for Sustainable Development Report. Beijing, 2024.
22. UNDP. Human Development Report 2025. New York: United Nations Development Programme, 2025.
23. International Food Policy Research Institute (IFPRI). Global Food Policy Report 2024. Washington, D.C., 2024.

24. OECD. Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Food and Agriculture. Paris: OECD Publishing, 2019.
25. FAO. Digital Technologies in Agriculture and Rural Areas. Rome: Food and Agriculture Organization, 2023.